

34. Антонюк О. І. Деякі загальнотеоретичні питання визначення поняття правового захисту у цивільному праві // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності : зб. наук. пр. / Донець. ін-т внутр. справ. — Донецьк, 2002. — № 2. — С. 309–319.

35. Харитоновна О. І. Право власності і право інтелектуальної власності: проблема співвідношення // Проблеми права інтелектуальної власності : «круглий стіл», 14 берез. 2008 р. : тези доп. — О., 2008. — С. 5–6.

УДК 347.956

Р. Мінченко,

доктор юридичних наук, завідувач кафедри цивільного процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДЕЯКІ ПИТАННЯ АПЕЛЯЦІЙНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Прийняття 7 липня 2010 року Закону України «Про судоустрій і статус судів в Україні» (далі — Закон) суттєво вплинуло на регулювання апеляційного провадження в цивільному судочинстві України. Проте суть апеляційного провадження залишилась незмінною.

Згідно зі ст. 14 Закону учасники судового процесу та інші особи в випадках і порядку, встановлених процесуальним законом, мають право на апеляційне і касаційне оскарження судового рішення, а також на перегляд справи Верховним Судом України.

Право на апеляційне оскарження є однією з гарантій права на судовий захист, що полягає в наданні можливості особам, які незадоволені рішенням суду, оскаржити його в суд вищої інстанції. Відповідно до положень ст. 26 Закону, в системі судів загальної юрисдикції діють апеляційні суди як суди апеляційної інстанції з розгляду цивільних і кримінальних, господарських, адміністративних справ, справ про адміністративні правопорушення. Апеляційною інстанцією з розгляду цивільних справ є апеляційні суди областей, апеляційні суди міст Києва та Севастополя, Апеляційний суд

Автономної Республіки Крим, у межах територіальної юрисдикції яких знаходиться місцевий суд, що ухвалив рішення, що оскаржується.

Відповідно до ст. 27 Закону апеляційний суд розглядає справи відповідної судової юрисдикції в апеляційному порядку відповідно до Закону, у випадках, передбачених процесуальним законом, розглядає справи відповідної судової юрисдикції як суд першої інстанції, аналізує, вивчає та узагальнює судову практику, надає місцевим судам методичну допомогу щодо застосування законодавства і здійснює інші повноваження, визначені законом.

Право апеляційного оскарження відповідно до ст. 292 Цивільного процесуального кодексу України (далі — ЦПК) належить сторонам та іншим особам, які брали участь у справі, а також особам, які не брали участі у справі, у випадку, коли суд вирішив питання про їх права та обов'язки. Всі ці особи мають право оскаржити в апеляційному порядку рішення суду повністю або частково.

Зазначені особи в обов'язковому порядку повинні обґрунтувати своє право на апеляційне оскарження посиланням

на те, які саме права та обов'язки вирішив суд. Нерідко такі особи дізнаються про вирішення їх прав та обов'язків через значний відрізок часу, коли вже закінчились строки апеляційного оскарження, так як суд першої інстанції, як правило, не надсилає їм рішень. Саме тому судова практика повинна чітко визначитись щодо питання поновлення строків для таких осіб. Зазначене питання необхідно було більш точноше врегулювати в Цивільно-процесуальному кодексі. Стаття 292 ЦПК визначає і обсяг оскарження: рішення може бути оскаржено повністю або частково. Думається, що випадки часткового оскарження також мають бути чітко визначені в законі.

Необхідно зазначити, що завдяки п. 1 розд. XII Прикінцевих положень Закону суттєвих змін зазнали строки апеляційного оскарження постанов суду першої інстанції. Відповідно до ст. 294 ЦПК апеляційна скарга на рішення суду подається протягом десяти днів з дня його проголошення, а оскарження ухвали суду можливе протягом 5 днів з дня її проголошення. У випадку, якщо особи брали участь в розгляді справи, але не були присутніми при проголошенні рішення, або якщо ухвалу було проголошено без участі особи, апеляційну скаргу на рішення і ухвалу суду першої інстанції особа може подати протягом 10 або 5 днів відповідно з дня отримання копії цієї постанови. Думається, зазначене правило позитивно вплине на реалізацію одного з основних функціональних принципів цивільно-процесуального права — принципу неупередженого справедливого розгляду справи в розумні строки.

Безумовним досягненням законодавця слід вважати включення до ЦПК ст. 303-1, завдяки чому законодавцем вперше були встановлені строки розгляду апеляційної скарги на рішення і ухвали суду першої інстанції протягом двох місяців або 15 днів відповідно, з моменту проголошення постанови суду першої інстанції. У виняткових випадках строк розгляду апеляційної скарги може бути подовжено на строк не більш як 15 днів.

Науковці виказують різні точки зору щодо появи зазначеної статті в ЦПК. Деякі фахівці вважають, що передбачені строки розгляду апеляційної скарги є невиправдано короткими, що не дасть можливість апеляційній інстанції об'єктивно, повно й усестороннє розглянути апеляційну скаргу. Інші, точку зору яких поділяє автор, вважають, що введення максимальних строків для апеляційного оскарження дисциплінує всіх учасників апеляційного провадження і скоротить кількість безпідставних апеляційних скарг і апеляційних скарг з надуманих підстав, метою яких є повторний розгляд цивільних справ по суті.

В теорії цивільного процесуального права виділяють два види апеляції: повну і неповну (обмежену). Характерною рисою неповної апеляції є перегляд рішень судів першої інстанції на підставі фактичних даних, що були надані особам, які беруть участь у справі, до зазначених судів. За загальними правилами неповної апеляції під час розгляду справи в апеляційному суді не допускається посилення на нові факти, обставини, докази, що не були предметом розгляду суду першої інстанції та не були вказані в апеляційній скарзі і поясненнях до неї. Якщо у сторін виникає необхідність у посиленні на нові факти і докази, що необхідні для повторного дослідження справи, суд апеляційної інстанції до недавнього часу мав право в такому випадку скасувати рішення суду першої інстанції, а справу передати на новий розгляд. Наявність такого повноваження унеможливила перетворення апеляційних судів у суди першої інстанції, дисциплінувала сторони і інших учасників судового розгляду, змушуючи їх надавати всі докази, що мають значення для справи, до суду першої інстанції і служила гарантією послідовного розгляду справи в двох судових інстанціях [1].

Нові факти та докази можуть прийматись при неповній апеляції апеляційним судом за умови, коли суд першої інстанції необгрунтовано відмовив у їх прийнятті, або коли неможливості їх подання раніше зумовлена поважними причинами.

Під час вирішення питання допуску до розгляду апеляційним судом нових доказів при неповній апеляції постає питання, на кого ж покладатиметься обов'язок доводити, що сторона навмисно або навпаки ненавмисно не подала їх до суду першої інстанції. Для вирішення цього питання можуть існувати два підходи. Перший полягає в тому, щоб покласти доведення ненавмисного неподання на особу, яка подала апеляційну скаргу, а другий — це доведення факту навмисного неподання протилежною стороною необхідних доказів, оскільки саме вона зацікавлена в тому, щоб апеляційною інстанцією додаткові докази не були прийняті до уваги [2].

При повній апеляції особам, що беруть участь у справі, дозволяється пред'являти в апеляційних судах порядок з фактами та доказами, що вже були предметом розгляду суду першої інстанції, нові факти і докази. Апеляційні суди, що діють за принципом повної апеляції, не мають права повертати справу на новий розгляд до суду першої інстанції, а зобов'язані самі винести відповідне рішення.

Система повної апеляції відкриває можливість для зловживань з боку приймаючих участь у справі осіб. Це може зводитись до умисного відкладання надання нових доказів з метою їх подання тільки до суду апеляційної інстанції та наполягання на відкладенні розгляду справи, тим самим перешкоджаючи нормальному плину судового процесу. При повній апеляції по суті здійснюється не тільки перевірка правильності постанов суду першої інстанції на підставі письмових актів судочинства, але й вирішується справа заново.

Думається, що якщо в цивільно-процесуальному законодавстві будуть чітко закріплені випадки повної апеляції, підстави апеляції мають бути сформульовані таким чином, щоб забезпечити максимальну можливість втручання апеляційного суду в дослідження і доведення фактичних обставин справи з метою всебічної перевірки справи незалежно від волі та бажання апелянтів. Інша справа, коли в основу апеляції покла-

дені підстави змагального процесу, де приватні інтереси та права апелянтів зумовлюють предмет та межі можливої перевірки, початок апеляційного провадження та можливі варіанти закінчення апеляційного перегляду судової постанови, коли процес підкорений активності та ролі сторін, а не публічній ролі суду [3].

В діючому законодавстві України відсутні норми, що б передбачали чітко закріплену модель апеляції в цивільному судочинстві. Проте ст. 303 ЦПК України визначаються межі розгляду справи апеляційним судом. Під останніми в науці цивільного процесуального права розуміються моделі перегляду рішення суду першої інстанції в апеляційному порядку, а також допустимі межі втручання суду апеляційної інстанції в юридичний та фактичний аспекти справи та рішення, що оскаржується.

Прийняття до розгляду та оцінка нових доказів при перегляді справи в апеляційній інстанції приводить до висновку про наявність у вітчизняному цивільному судочинстві повної апеляції. Але, враховуючи те, що учасники апеляційного провадження мають право надавати до суду апеляційної інстанції нові докази, виникає проблема обмежень повноваження суду апеляційної інстанції. Ситуація, при якій чітко не закріплені у законодавстві випадки можливості надання та прийняття нових доказів апеляційним судом, може бути виправдана лише за умови, коли суд апеляційної інстанції буде позбавлений права направити справу на новий розгляд, а зобов'язаний сам усунути судову помилку, розглянувши справу по суті. Саме такі зміни були нещодавно внесені до ст. 307 ЦПК, відповідно до п. 1 розд. XII «Прикінцевих положень» Закону від 7 липня 2010 року, в якій закріплені повноваження апеляційного суду за наслідками розгляду апеляційної скарги на рішення суду першої інстанції. Згідно з положеннями вказаної статті апеляційний суд позбавлений повноваження скасувати рішення суду першої інстанції і направити справу на новий розгляд до суду першої інстанції

і тому у випадку виявлення допущеної судової помилки зобов'язаний самостійно її виправити.

Цивільне процесуальне законодавство передбачає можливість апеляційного суду в окремих випадках вийти за межі оскарження рішення, якщо під час розгляду справи буде встановлене неправильне застосування норм матеріального права або порушення норми процесуального права, що є обов'язковою підставою для скасування рішення. Проте законодавство не визначає конкретних випадків застосування даної норми, як і не встановлює обов'язкових та факультативних підстав для скасування рішення. Тому думається, що з причини відсутності конкретного правового механізму реалізації ч. 3, 4 ст. 303 ЦПК, її застосування є проблематичним. Водночас закріплене в ч. 3 ст. 303 ЦПК правило в свою чергу суперечить передбаченим ч. 1 ст. 303 ЦПК вимогам щодо необхідності перевірки судового рішення в межах доводів апеляційної скарги. Окрім зазначеного застосування ч. 3 ст. 303 ЦПК може призвести до погіршення процесуально-правового становища осіб, які не оскаржували судові рішення або оскаржували його в певній частині. Можливість перевірки судового рішення поза межами апеляційної скарги пов'язана з правом суду першої інстанції погіршити становище особи, яка подає скаргу.

Узагальнюючи сказане, можна сказати, що з часу запровадження у ЦПК механізму апеляційного перегляду цивільних справ в апеляційній інстанції завжди було і залишається актуальним питання щодо межі перегляду справи апеляційним судом, що направлене на зміцнення та розвиток принципів диспозитивності та змагальності у цивільному процесі.

Ключові слова: апеляційне провадження, право апеляційного оскарження, апеляційна скарга, апеляція, апеляційна інстанція.

У статті висвітлюються окремі проблемні питання апеляційного провадження в цивільному судочинстві України і вплив Закону України «Про судоустрій і статус судів в Україні» на правове регулювання цивільного процесу України.

В статье освещаются отдельные проблемные вопросы апелляционного производства в гражданском судопроизводстве Украины и влияние Закона Украины «О судостроительстве и статусе судей в Украине» на правовое регулирование гражданского процесса Украины.

In this article there are shown separate problem questions of Appeals proceedings in civil proceedings of Ukraine and the influence of Law of Ukraine "About judiciary and status of judges in Ukraine" on legal regulation of civil process.

Література

1. Шевчук П. І. До питання створення та дії апеляційних судів у судовій системі України // Адвокат. — 1998. — № 2. — С. 5–10.
2. Ємельянова І. Апеляційний і касаційний перегляд судових рішень в цивільному судочинстві: теоретичні та практичні аспекти // Право України. — 2004. — № 2. — С. 18–19.
3. Александров А. С. Субъекты апелляционного обжалования приговора: пределы процессуальных прав и полномочий / А. С. Александров, Н. Н. Ковтун // Журнал российского права. — 2000. — № 5. — С. 109–110.